

Удасканаленне прафесійна-маўленчай культуры педагога ўстанова дашкольнай адукацыі ва ўмовах рэалізацыі канцэпцыі ўстойлівага развіцця

Improvement of professional and speech culture of the teacher of preschool education in the conditions of implementation of the concept of sustainable development

Н.Р.Мордас
N.R.Mordas
БДПУ. Мінск
Н.Р.Мордас,
кандыдат філалгічных
навук, дацэнт

Анатацыя

У артыкуле разглядаюцца праблемы ўдасканалення прафесійна-маўленчай культуры педагога ўстанова дашкольнай адукацыі, аналізуюцца найбольш тыповыя маўленчыя памылкі на фанетычным узроўні і прапануюцца шляхі іх выпраўлення.

Anatacia

The article deals with the problems of improving the professional and speech culture of the teacher of preschool education, analyzes most typical speech errors at the phonetic level, suggests ways to correct them.

Ключавыя словы

Адукацыя; білінгвізм; прафесійна-маўленчая культура; устойлівае развіццё; фанетычная інтэрферэнцыя.

Keyword

Education; bilingualism; professional speech culture; sustainable development; phonetic interference; speech.

Можна канстатаваць, што на сучасным этапе развіцця нашай краіны адбываецца фарміраванне постіндустрыяльнай адукацыі, ідзе паступовы працэс пераходу да больш інавацыйнай яе формы – адукацыі для ўстойлівага развіцця. Гэту з’яву па праве можна лічыць адным з прагрэсіўных накірункаў дашкольнай адукацыі, які з’яўляецца новым фактарам развіцця асобы дзіцяці ў сучасным грамадстве. Канцэпцыя ўстойлівага развіцця (“sustainable») была сфармулявана ў 1987 годзе Міжнароднай камісіяй Брунтланд па акалячым асароддзі. Яна ўзнікла праз шматлікія праблемы, з якімі сутыкнулася чалавецтва на сучасным этапе развіцця: прыродныя рэсурсы высільваюцца, сама прырода дэградуе хуткімі тэмпамі, акаляючае асяроддзе становіцца неспрыяльным для існавання і здароўя чалавека. У выніку гэтага вырашэнне акрэсленых праблем набывае надзвычай важнае значэнне і нават разглядаецца як галоўная ўмова выжывання ўсяго чалавецтва.

Разам з тым, адукацыя для ўстойлівага развіцця – гэта не толькі вырашэнне экалагічных праблем, але і змена светапогляду, адмова ад спажывецкіх адносін да прыроды, фарміраванне новай сістэмы каштоўнасцей у дарослых і дзяцей, развіццё творчага патэнцыялу дзіцяці, выхаванне талерантнасці, павагі да розных культур і, безумоўна, зварот да крыніц нацыянальнай самасвядомасці.

Галоўнай мэтай выхавання, якая стаіць сёння перад установамі дашкольнай адукацыі, з’яўляецца фарміраванне рознабаковай развітай, маральнай і творчай асобы на аснове агульначалавечых каштоўнасцей, культурных і духоўных традыцый беларускага народа, дзяржаўнай ідэалогіі.

У сувязі з гэтым змены, што адбываюцца ў сучаснай сістэме дашкольнай адукацыі, прыводзяць да неабходнасці пастаяннага павышэння кваліфікацыі і прафесіяналізму педагога, яго прафесійнай кампетэнтнасці, якая ўключае сукупнасць прафесійных і асобных якасцей (сярод якіх важнае месца займаюць камунікатыўныя якасці маўлення), неабходных для паспяховай педагогічнай дзейнасці. Прафесійнае валоданне маўленнем, безумоўна, мае вялікае значэнне для ўсіх настаўнікаў і педагогаў, але для педагогаў устаноў дашкольнай адукацыі гэтая кампетэнцыя набывае асаблівую значнасць. Менавіта ў дашкольным узросце вызначаюцца ідэалы, погляды і пазіцыі, фарміруецца светапогляд, засвойваюцца нормы паводзін у кантэксце пэўнай нацыянальнай культуры. Іншымі словамі, маленькі чалавек становіцца асобай. У сувязі з гэтым педагог павінен навучыць дзяцей правільна карыстацца сродкамі роднай мовы з улікам культурных, гісторыка-, этна-, сацыя-, псіха-лінгвістычных асаблівасцей сваёй краіны. Акцэнтуючы ўвагу на тое, што на этапе дашкольнай адукацыі маўленчая самастойнасць дзяцей зусім невялікая, педагогу самому неабходна валодаць высокай культурай маўлення.

Прафесійна-маўленчая культура педагога – гэта сацыяльна значны паказчык яго здольнасцей, уменняў ажыццяўляць свае ўзаемаадносіны з дзецьмі, бацькамі калегамі; перадаваць змест думак, пачуццяў, імкненняў у працэсе вырашэння пастаўленых педагогічнай дзейнасцю задач навучання і выхавання. Увогуле культуру маўлення чалавека можна ахарактарызаваць як валоданне літаратурнымі нормаў на ўсіх моўных узроўнях, у вусным і пісьмовым маўленні, уменне карыстацца моўна-стылістычнымі сродкамі і прыёмамі з улікам умоў і мэт камунікацый. Таму сучасны педагог дзіцячага садка павінен, па-першае, валодаць трывалымі ведамі літаратурных нормаў і правілаў роднай мовы ў галіне арфаэпіі і акцэнталогіі, словаўтварэння і словаўжывання, граматыкі і правапісу; па-другое, умець прымяняць гэтыя нормы і правілы ў сваёй моўнай практыцы ў залежнасці ад асаблівасцей вуснай і пісьмовай формаў маўлення; па-трэцяе, умець даваць правільную моўна-стылістычную ацэнку моўным фактам.

Таму праблема ўдасканалення прафесійна-маўленчай культуры педагога набывае асаблівую актуальнасць у сувязі з рэалізацыяй канцэпцыі ўстойлівага развіцця, з сацыяльна-эканамічнымі пераўтварэннямі нашага грамадства, з расшырэннем масавай камунікацыі, якая патрабуе ад чалавека высокага ўзроўню культуры моўных зносін.

Маўленне педагога на роднай мове ў дзіцячым садку павінна стаць узорам для дзяцей. Таму да яго прад'яўляюцца высокія патрабаванні: змястоўнасць, дакладнасць, лагічнасць; лексічная, фанетычная, граматычная, арфаэпічная правільнасць; вобразнасць, сэнсавая выразнасць; эмацыянальная насычанасць, багацце інтанацый; добрая дыкцыя, захаванне правілаў моўнага этыкету.

На жаль, у маўленні педагогаў па-беларуску назіраецца шмат памылак і недакладнасцей, што не можа не адлюстроўвацца на ўспрыманні роднай мовы дашкольнікамі, іх асабістым маўленні. Адной з прычын такіх парушэнняў з'яўляецца моўная інтэрферэнцыя, што нязменна прысутнічае ў маўленні асоб, якія валодаюць дзвюма мовамі. Ва ўмовах афіцыйнага білінгвізму ў нашай краіне, масавых кантактаў рускай і беларускай моў ва ўсіх сферах грамадскага жыцця паўсюдна адбываецца іх узаемны ўплыў і ўзаемапранікненне на розных узроўнях (так званая інтэрферэнцыя) у той ступені, у якой дазваляе іх унутраная структура як блізкароднасных моў.

Аналіз з'яў інтэрферэнцыі паказвае, што яна можа праяўляцца на ўсіх моўных узроўнях і ва ўсіх моўных аспектах – на любым участку кантактуючых сістэм, дзе маюцца структурныя разыходжанні. У адпаведнасці з гэтым у лінгвістыцы

вылучаюцца наступныя яе тыпы: графічная, арфаграфічная, фанетычная, лексічная, марфалагічная, фразеалагічная, граматычная; моўная: стылістычная, нарматыўная, узуальная; камунікатыўная: тэматычная, сітуацыйная; экстралінгвістычная: рэаліі, мова жэстаў, немаўленчыя паводзіны, ідэалогія. Больш падрабязней спынімся на фанетычнай інтэрферэнцыі.

Фанетычныя сістэмы рускай і беларускай моў маюць шмат агульных рыс: наяўнасць карэляцыі палатальных і велярызаваных, звонкіх і глухіх зычных, скарачэнне складу галосных гукаў у ненаціскавой пазіцыі; наяўнасць асіміляцыі зычных па глухасці-звонкасці, свісцячых-шыпячых і г.д. Аднак разам з адзначанай агульнасцю фанетычных сістэм дзвюх блізкароднасных моў існуюць шматлікія адрозненні, якія і з'яўляюцца першапачатковай прычынай фанетычнай інтэрферэнцыі. Так, у рускай літаратурнай мове ўжываецца мяккая і цвёрдая фанема [р], а фанема [ч'] рэалізуецца толькі ў мяккім гуку. Арфаэпічныя ж нормы беларускай мовы патрабуюць толькі цвёрдага вымаўлення гукаў [р] і [ч]. У выніку ўздзеяння фанетыкі рускай мовы педагогі вымаўляюць у беларускіх словах мяккія гукі [р'] і [ч']: [р'э]чка, [ч']алавек, што з'яўляецца грубым парушэннем арфаэпічных нормаў. Даволі часта сустракаецца вымаўленне выбухнога [г] замест адпаведнага фрыкатыўнага заднепаднябеннага гука: [э]рамадзянін. Практыка паказала, што гэтыя розныя па артыкуляцыі гукі не выкарыстоўваюцца ні для адрознення слоў, ні для стылістычнай дыферэнцыяцыі мовы, што і з'яўляецца яскравым прыкладам фанетычнай інтэрферэнцыі. У маўленні педагогаў дзіцячых садкоў таксама адзначаецца шэраг асаблівасцей вымаўлення, абумоўленых рознымі характарамі рэалізацыі адносна ідэнтычных з пункту погляду фаналогіі гукаў беларускай і рускай моў. Уплыў беларускай мовы перш за ўсё назіраецца ў вымаўленні рускіх мяккіх зубных [д'] і [т']. У фанетычнай сістэме беларускай мовы ім адпавядаюць пярэднепалатальныя прэдарсальныя [дз'] і [ц']. У выніку інтэрферэнцыі замест рускіх гукаў [д'] і [т'], якія вымаўляюцца з лёгкай фрыкацыяй, але без пераносу асноўнай артыкуляцыі ў палатальную зону, педагогі-білінгвы, гаворачы па-руску, вымаўляюць значна палаталізаваныя беларускія гукі [дз'] і [ц'] : [дз']е[ц']и, [ц']ихо.

З другога боку, уздзеянне рускай мовы на беларускую мае вынікам вымаўленне цвёрдых зубных [с], [з] у пазіцыі перад наступным мяккім зычным (акрамя г,к,х) замест палатальных [с'] і [з'] (асімілятыўная мяккасць): [с]вята, [с]снег -- [с']вята, [с']нег. Гэтай жа прычынай тлумачыцца вымаўленне санорнага цвёрдага змычна-праходнага насавага гука [н] перад наступнымі мяккімі свісцячымі [з'], [с'], [дз'], [ц'] : замест ка[н'с']пект, ма[н'ц']ёр, як патрабуюць арафаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы, вымаўляюць на ўзор рускай: ка[нс]пект, ма[н]цёр. Характэрнай асаблівасцю вакалізму беларускай мовы, як вядома, з'яўляецца ярка выражанае яканне. Згодна з арфаэпічнымі нормамаі гэтаму правілу падпарадкоўваецца вымаўленне прыназоўніка без і часціцы не ў пазіцыі перад словам з націскам на першым складзе. Як вынік уплыву рускай арфаэпіі можна разглядаць беларускамоўнае вымаўленне тыпу [б'э]з бацькі, [н'е] чуе замест [б'а]з бацькі, [н'а] чуе.

Асобна неабходна адзначыць характар вымаўлення зубных [д] і [т] у словах іншамоўнага паходжання: пад уздзеяннем фанетыкі рускай мовы ў большасці запазычаных слоў памылкова ўжываюцца палатальныя гукі [дз'] і [ц'] замест велярызаваных [д] і [т]: апла[дз']ісменты, [ц']еатр.

З фаналагічна істотных адрозненняў важнай асаблівасцю беларускага маўлення педагогаў-білінгваў з'яўляецца недастаткова паслядоўная рэалізацыя характэрных для беларускай мовы фанетычных з'яў -- эпентэзы: ды[а]гностыка (ды[я]гностыка); пратэзы: []учэбна-выхаваўчы ([э]учэбна-выхаваўчы); дыярэзы:

абла[стн]ы (абла[сн]ы); асіміляцыі па спосабе ўтварэння : све[т]чыць (све[ч]ыць); прыпадабненне шыпячых да свісцячых: на до[ш]цы (надо[с]цы).

Такім чынам, удасканаленне прафесійна-маўленчай культуры педагога дашкольнай установы, як умова стварэння спрыяльных умоў для рэалізацыі канцэпцыі адукацыі ўстойлівага развіцця, вызначае прыарытэт камунікатыўнага аспекту ў асобнай культуры выхавацеля. Культура моўных зносін педагога набывае вялікае значэнне для духоўнага развіцця дзіцяці, фарміруе яго маральнае аблічча і з'яўляецца складанай часткай фарміравання агульнай культуры асобы ў цэлым.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ